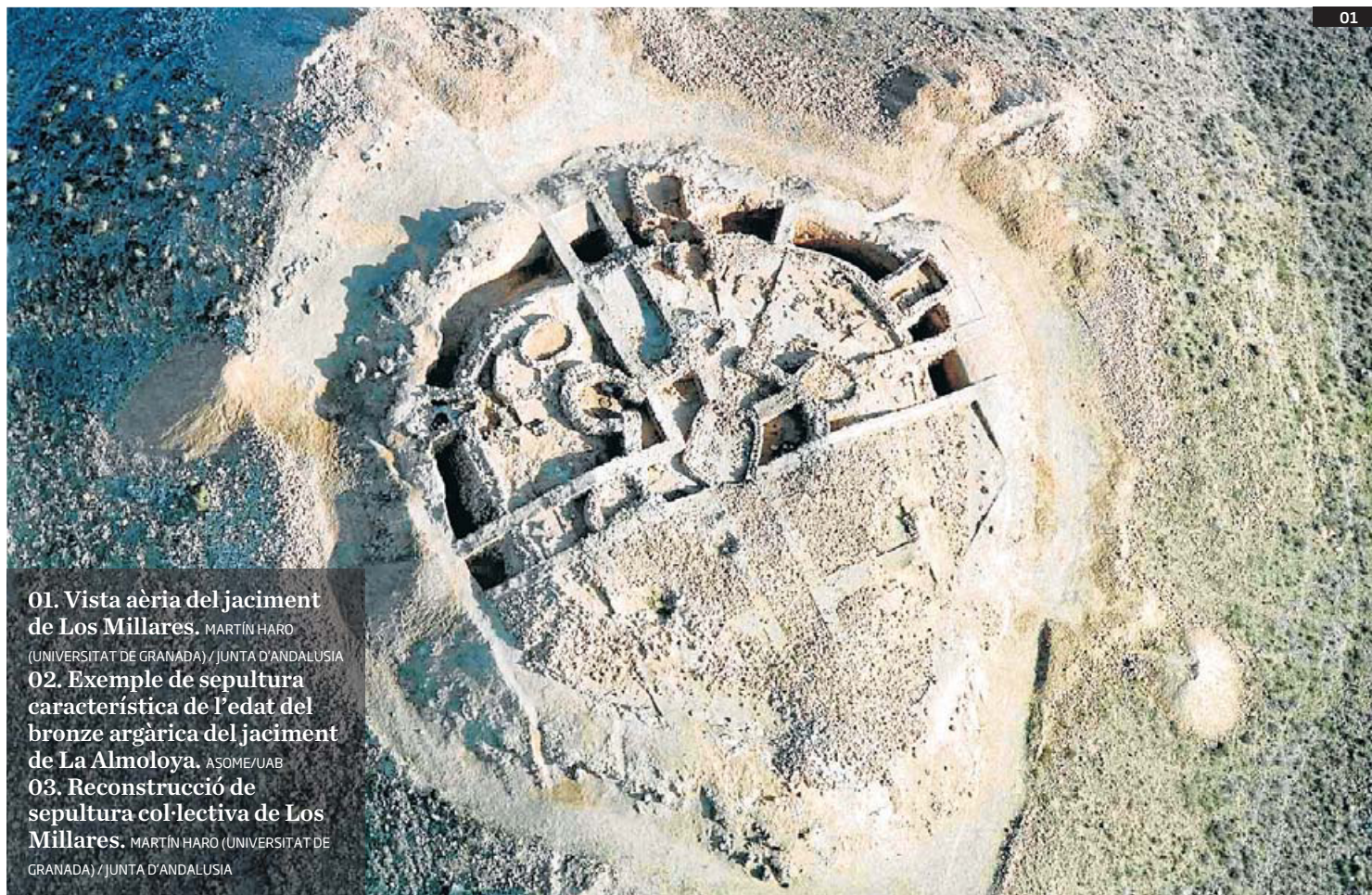

Cultura

PREHISTÒRIA

01. Vista aèria del jaciment de Los Millares. MARTÍN HARO (UNIVERSITAT DE GRANADA) / JUNTA D'ANDALUSIA
02. Exemple de sepultura característica de l'edat del bronze argàrica del jaciment de La Almoloya. ASOME/UAB
03. Reconstrucció de sepultura col·lectiva de Los Millares. MARTÍN HARO (UNIVERSITAT DE GRANADA) / JUNTA D'ANDALUSIA

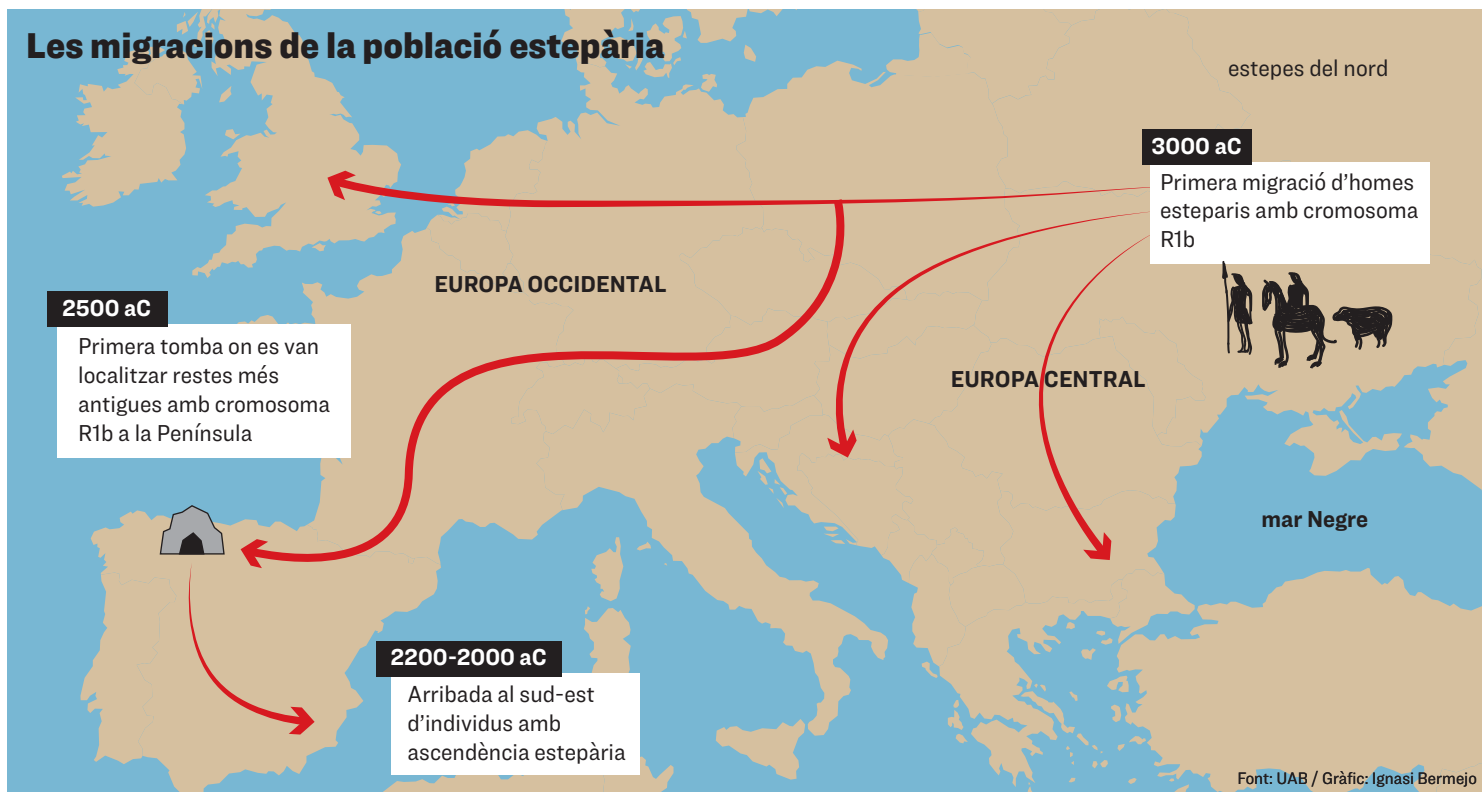
NI ANIQUILANT NI SEDUÏT Així van conquerir els esteparis la península Ibèrica

Un estudi qüestiona la teoria segons la qual van eliminar els homes locals brutalment fa 4.500 anys

SÍLVIA MARIMON MOLAS
BARCELONA

Fa uns cinc mil anys es van produir unes convulsions importants a l'Europa central i occidental. Un dels canvis més importants va ser genètic. La tipologia del cromosoma Y, que tan sols es transmet entre persones de sexe masculí, va ser substituïda progressivament per un llinatge fins aleshores inexistent en aquesta part d'Europa: l'haplogrup R1b del cromosoma Y. El que podria haver passat ha generat considerables debats. Se sap que cap al 3000 aC, per raons que es desconeixen, grups originaris de les estepes del nord del mar Negre, on ara hi ha Ucraïna i el sud-oest de Rússia, van migrar cap a Occident. Eren ramaders, muntaven a cavall i els homes tenien l'R1b en el seu ADN. ¿La seva arribada va ser violenta, van arasar amb tots els homes locals, i es van quedar amb les dones, tal com han suggerit alguns estudis? ¿Va ser una substitució progressiva i es va

Les migracions de la població estepària

**MANU CHAO
PUBLICA NOU DISC
PER SORPRESA**

Tot i que fa anys que Manu Chao va donant a conèixer noves cançons a les xarxes socials, no havia publicat cap disc des del llunyà *La Radiolina* (2007). *Viva tú* ha trencat aquest silenci. Amb títols com *Vecinos en el mar*, *La couleur du temps* i *Lonely night*, Chao

continua aprofundint en la mescla de ritmes llatins, reggae i pop que ha marcat la seva carrera en solitari després de la dissolució del grup que liderava, Mano Negra. El veterà Willie Nelson col·labora a *Heaven's bad day* i la cantant francesa Laeti a *Tú te vas*.

02

03

imposar la seva genètica? ¿Les dones els van preferir?

S'ha pogut comprovar que el cromosoma Y dels esteparis només era d'un tipus: R1b. Si analitzes els esquelets dels homes de la península Ibèrica enterrats a partir de fa uns 4.200 anys, quan va començar l'edat del bronze, la pràctica totalitat són portadors del R1b, mentre que en els homes inhumats anteriorment, durant el neolític o a principis de l'edat de coure, hi ha una certa diversitat i l'R1b és inexistent", afirma Rafael Micó, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i codirector del Grup de Recerca en Arqueologia Social i Mediterrània (ASOME-UAB). Micó acaba de publicar al *Journal of Archaeological Science* un estudi conjunt amb un equip d'investigadors de la UAB i de la Universitat de Múrcia (UM) que qüestionava que els esteparis protagonitzessin una invasió violenta.

Una cova funerària a Astúries

L'estudi de la UAB i la Universitat de Múrcia ha analitzat els enterraments del sud-est de la península Ibèrica i ha comparat 450 datacions radiocarbòniques d'ossos humans d'una quinzena de jaciments. "Les restes més antigues documentades amb R1b a la península Ibèrica són del 2500 aC i es van trobar en una cova funerària d'Astúries. Al sud-est peninsular, en canvi, els individus amb ascendència estepària no es constaten fins al voltant del 2200-2000 aC. Per tant, passen més de tres-cents anys i, amb aquesta diferència, es fa difícil pensar que la seva incursió va ser violenta i ràpida. A més, sabem que no eren grups d'homes, sinó que també hi havia dones i infants", afirma Micó. A més, l'estudi arqueològic de la UAB i la UM do-

na més dades de com era la situació al sud-est peninsular en els segles previs a l'arribada de la població amb components genètics esteparis. Durant l'edat de coure o calcolític, entre els anys 3000 i 2200 aC, hi va haver assentaments importantíssims al sud peninsular. "S'han trobat restes monumentals; eren poblats enormes, amb moltíssima població i societats força complexes", explica Micó. Assentaments com els de Valencina de la Concepció (Sevilla), Marroquíes Bajos (Jaén) o Los Millares (Almeria) tenien una organització econòmica basada en una gran varietat de recursos i tasques, i un gran desenvolupament social, arquitectònic i demogràfic.

Tanmateix, a partir del 2400 aC, la societat de l'edat de coure va patir un declivi demogràfic molt important. "El descens en el nombre d'enterraments suggereix que la població es va anar reduint fins a xifres força baixes -explica Micó-. Nosaltres no diem que no hi va haver cap mena de violència, però suggerim que s'han de mirar altres possibilitats i que potser no tot és tan simple. La nostra hipòtesi és que quan van arribar homes i dones amb component estepari al sud-est peninsular, al voltant del 2200-2000 aC, es van barrejar amb grups locals petits, o van ocupar espais deshabitats", afegix. El context que proposa l'estudi és que, al llarg dels dos segles anteriors a l'arribada dels esteparis, el paisatge social del sud-est peninsular havia canviat. S'havia deixat enrere una edat de coure puixant i la demografia havia minvat considerablement. Per tant, no va col·lapsar de manera violenta ni ràpida per l'arribada d'un element perturbador.

Aquest no és un debat nou. Fa dècades que s'intenta esbrinar com i per

què fa més de 4.000 anys, entre finals de l'edat de coure i principis de l'edat de bronze, es va produir aquest gran daltabaix a l'Europa central i occidental. L'arqueòloga lituana Marija Gimbutas (Vilnius, 1921 - Los Angeles, 1994) va ser la primera a donar a conèixer l'existència d'una civilització anterior a l'arribada dels esteparis, l'anomenada cultura prehistòrica de la Dea Mare, que hauria perdurat uns 25 segles. Segons ella, abans les cultures europees eren de caràcter matriarcal, ginocèntriques (ella en deia gílàniques), articulades al voltant del culte a la Dea Mare Terra. Aquesta vella Europa, neolítica, es caracteritzava per una religió centrada en la fertilitat, les dones i la mare. És una Europa que va desaparèixer amb l'edat de bronze i l'arribada d'una societat patriarcal i violenta, afirma Micó.

Les migracions provinents de poblacions ramaderes de les estepes van portar la invenció de la roda, i de les eines i les armes de bronze més eficaces. També hi va haver canvis en els ritus funeraris. Les tombes van passar de ser col·lectives a individuals i el tractament ritual entre homes i dones cada vegada va tenir diferències més marcades. "Quan Gimbutas va fer els seus estudis només es tenien dades arqueològiques; sabíem que els objectes viatjaven, però no es podia demostrar que també viatjava la població. Amb l'arribada dels estudis genètics a la prehistòria es van començar a tenir altres evidències científiques", assenyala Micó.

Accés preferent a les dones?

El 2015 es va publicar un article a *Nature* que explicava l'anàlisi de restes humanes i com els esteparis s'havien escampat per tot Europa. Proposava també que aquesta migració era l'origen de la llengua indoeuropea. Quatre anys després, el 2019, David Reich, en un acte organitzat per la revista *New Scientist*, va explicar que l'arribada dels esteparis havia estat violenta. "El nostre estudi planteja un escenari històric diferent, que no inclou hordes invasores de guerrers esteparis que haurien aniquilat els homes locals i conformat una elit masculina amb accés exclusiu a les dones locals", destaca Cristina Rihuete Herrada, professora de la UAB i coautora de l'estudi.

"S'ha suggerit que les poblacions amb l'anomenada ascendència estepària van emigrar cap a l'oest des de la regió que envolta el mar Negre, ajudades pel cavall i la roda com a noves tecnologies, i van assaltar brutalment Europa occidental", explica Camila Oliart, investigadora de la UAB i també coautora de l'estudi. "En el cas d'Ibèria, s'ha suggerit que els homes que arribaven d'Orient tenien accés preferent a les dones i que van discriminar o van eliminar els homes locals, la qual cosa constituïx una interpretació invasionista molt impactant en termes mediàtics, però potser massa precipitada. El nostre estudi no refuta aquesta interpretació, però convida a explorar alternatives", afegix Oliart.

TEATRE

**'BioLògica:
ser o no ser una
bona mare**

Crítica

SANTI FONDEVILA
BARCELONA

'BioLògica' SALA BECKETT FINS AL 20 D'OCTUBRE

Ja fa anys que els grans establiments comercials varen assumir que els clients poden canviar d'opinió i rebutjar els productes que han comprat, ja sigui perquè aquella faldilla que a la botiga agradava tant ara resulta que no fa el pes o perquè el ventilador que havia de remoure l'aire calent a l'estiu és d'un color massa pujat. No passa res. Tot es pot tornar (dintre d'uns terminis, esclar)... fins i tot una criatura. Això és el que planteja la nova obra de Silvia Navarro Perramon. L'empresa BioLògica permet encarregar una criatura i, si veus que això de la maternitat no és per a tu, tens fins a cinc anys per tornar-la. És una oferta que valora una executiva d'èxit, solitària i professional, d'aquestes que fa uns dies deien als diaris que no troben homes del seu nivell, davant la sorpresa de la seva mare soltera i de la germana que no pot tenir fills i que, òbviament, es convertirà en la tieta protectora del nadó.

L'obra vol ser una reflexió sobre què significa la maternitat i les conseqüències que té. No es tracta solament de ser o de no ser mare, sinó de ser o de no ser una bona mare. *BioLògica*, l'obra, circula alternant els moments previs a la decisió i els posteriors, quan el nadó ja és a la casa, i en conjunt exposa les relacions passades i presents de les tres dones entre si però sense aprofundir en els sentiments, i obviant qualsevol debat ètic entre elles i evitant desenvolupar les possibilitats dramàtiques d'una oferta comercial com la d'aquesta empresa; una oferta comercial que funciona només com a detonant de la història i com a debil motor dramàtic (es quedarà el nadó?).

En un espai escènic força realista, el millor és la interpretació de les actrius, especialment la d'una Victòria Pagès que dona una gran autenticitat al personatge de la mare i l'àvia, i la d'una Mar Ulldemolins que, tot i estar vestida per un enemic per ser la tieta soltera, conserva una llum especial en escena. A Clàudia Benito el text no li dona grans registres més enllà d'expressar els reiterats dubtes sobre la maternitat.

Mar Ulldemolins, Clàudia Benito i Victòria Pagès a l'obra *BioLògica*. KIKU PIÑOL / SALA BECKETT